

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНИХ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Повідайчик Оксана Степанівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Хоминець Світлана Іванівна,
аспірант
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет», м. Ужгород, Україна,
oksana.povidaichyk@uzhnu.edu.ua
svitlana.khominec@uzhnu.edu.ua

Анотація. У статті досліджується питання реалізації технології диференційованого навчання у вищій школі. Встановлено, що її впровадження зумовлено необхідністю «вирівнювання» ступеня готовності майбутніх фахівців до навчальної і дослідницької діяльності. Обґрунтовано необхідність розробки відповідного навчально-методичного забезпечення фахової підготовки студентів (диференційованих завдань із поступовим ускладненням навчального матеріалу, різнорівневих самостійних робіт), а також консультування студентів на всіх етапах їхнього навчання і наукового пошуку.

Ключові слова: диференціація, диференційоване навчання, підготовка майбутніх фахівців, вища школа, різнорівневі завдання.

Наукове осмислення розвитку диференційованого навчання в сучасному вітчизняному освітньому просторі, аналіз набутого досвіду є актуальними з метою визначення нових перспектив розвитку професійної освіти, розробки

інноваційних концепцій організації диференційованого навчання з урахуванням міждисциплінарного та компетентнісного підходів до навчання у вищій школі.

Відзначимо, що в педагогіці інтерес до цієї проблеми з'явився спочатку як питання про індивідуально-диференційований підхід, як усвідомлення необхідності гуманного ставлення до студентів через врахування їхніх індивідуальних відмінностей у процесі навчання і виховання (Я.А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, С. Френе, Р. Штейнер). Загальні підходи до диференційованого навчання були обґрунтовані швейцарськими вченими-психологами Е. Клапаредом і В. Штерном у кінці ХХ ст.

У сучасних умовах диференціація стала невід'ємною характеристикою системи освіти Великої Британії, США, Японії, Франції та ін. країн, де поряд із достатньо розвиненими формами елітарного навчання реалізується принцип рівних можливостей для всіх студентів. Вчений А. Агацці, аналізуючи проект реформи середньої школи Італії, запропонував «впровадження широкої системи індивідуалізованого навчання у формі рівневої диференціації», яка дає можливість вивчати один і той самий матеріал на рівнях, які відрізняються глибиною і темпом його засвоєння. Окрім цього, в світовій освітній практиці були апробовані різні види диференційованого навчання, які передбачали диференціацію студентів за здібностями та інтелектом.

В Україні ідея диференціації навчання в освіті набула поширення в середині 50-х рр. ХХ ст. (у системі вищої освіти – у 80-х роках) в контексті суспільно-політичних і соціально-економічних змін (П. Сікорський, В. Шарко, В. Шулик, О. Ярошенко та ін.).

На сьогодні вчені розглядають диференційований підхід як цілеспрямовану діяльність педагога з використанням в умовах як довільного, так і спеціально організованого навчання можливостей урізноманітнення тих чи інших освітніх компонентів [1; 2]. Диференційоване навчання полягає у розподілі навчальних планів і програм [3].

Ми будемо розуміти диференційоване навчання як форму організації освітнього процесу, при якій за допомогою визначених змісту, форм, методів, темпів і обсягів навчання створюються оптимальні умови для оволодіння студентами необхідними знаннями, вміннями та навичками.

Підкреслимо, що диференційованого навчання має особистісно зорієнтовану спрямованість освіти, адже воно спрямоване як на реабілітацію слабших студентів, так і на стимулювання їхньої навчально-пізнавальної активності, що, у свою чергу, стає мотиваційним поштовхом до професійної діяльності, підвищення рівня їхньої готовності до професійної мобільності.

Диференціацію навчання розглядають у різних аспектах: 1) з позиції функціонування освітньої системи – диференціація є принципом її побудови; 2) з точки зору конструювання змісту освіти – вона виступає як умова відбору базового і варіативного освітніх компонентів; 3) з позиції розвитку освіти – вона є ціллю формування нової освітньої системи; 4) з точки зору організації процесу навчання – вона використовується як засіб індивідуалізації навчальної діяльності.

Диференціація навчання поділяється на рівневу і профільну. Рівнева – це диференціація за здібностями та успішністю в навчанні, а профільна – за нахилами та інтересами [4].

Узагальнення результатів досліджень щодо впровадження технології диференційованого навчання у вітчизняних ЗВО дало можливість виокремити особливості її реалізації, які передбачають:

- виявлення початкового рівня навчальних досягнень студентів та формування на основі цього однорідних груп;
- визначення єдиних для навчальної групи стратегічних цілей і відмінних для кожного студента тактичних цілей;
- використання опорних конспектів лекцій, методичних розробок, прикладів вирішення завдань;

- забезпечення варіативності змісту навчальних матеріалів та часу, відведеного на їхнє засвоєння кожним студентом залежно від його успішності;
- керівництво освітньою діяльністю кожного студента з урахуванням його індивідуальних можливостей;
- створення позитивних взаємин на рівні «викладач-студент», які формуються через почуття особистої значущості студента [5].

Підкреслимо, що запровадження технології диференційованого навчання не завжди передбачає групування студентів за певними критеріями. Можливо під час підготовки в одній групі створювати умови для навчання різних студентів: пропонувати різноманітні завдання (прості, складні, алгоритмічні, творчі), використовувати різні форми і методи навчання. У контексті нашого дослідження варто відзначити, що диференційований підхід лежить також в основі вибору напряму досліджень студентів, баз практики, форм участі у позааудиторній діяльності (волонтерській роботі, конференціях, круглих столах та ін.).

Диференційоване навчання є прогресивною формою організації навчальної і науково-дослідницької підготовки майбутніх фахівців і реалізується:

- на практичних і семінарських заняттях, що вимагає розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення;
- під час фронтальної, групової та індивідуальної роботи на лекції;
- в процесі самостійної роботи майбутніх фахівців [1].

Важливою складовою в процесі підготовки студентів є розробка диференційованих завдань (у рамках певної дисципліни чи практики), які вважаємо за доцільне класифікувати у чотири групи з поступовим ускладненням навчального матеріалу. Виконання зазначених завдань передбачається всіма студентами, при цьому надається можливість різного темпу їхнього виконання, ступеня самостійності та ін.

Перший тип завдань містить відому для всіх студентів інформацію про досліджуваний об'єкт, процес чи явище, а також алгоритми, виконання яких

приводить до відтворення раніше вивченого матеріалу. Цей тип завдань застосовується у випадку, коли необхідно визначити рівень знань, умінь та навичок на початку вивчення певної дисципліни з метою їх вирівнювання.

Другий тип завдань передбачає роботу з інформацією, що вимагає застосування окремих методів наукового пізнання (аналіз, синтез, абстрагування тощо). Їхнє використання дозволяє студентам не тільки точно відтворити раніше вивчене, а й частково реконструювати його, модифікувати. У таких завданнях подаються відомі ситуації і способи їхнього вирішення з метою оволодіння студентами певними дослідницькими знаннями і вміннями.

Третій тип завдань передбачає вирішення стандартних проблемних ситуацій через застосування нових способів діяльності. У завданнях зазначається послідовність дій без виокремлення операцій, характерних для кожного конкретного випадку. Самостійна пізнавальна діяльність студентів має продуктивний характер. Якщо студенти оволоділи способами вирішення цих завдань, то можна вважати, що в них сформовані необхідні для майбутнього фаху знання, вміння та навички.

Четвертий тип завдань передбачає визначення напряму діяльності, але не способів її реалізації. Завдання містять навчальний матеріал, який вимагає нетипових рішень у нестандартних умовах. Тут проявляється творча діяльність студентів. Їхнє виконання свідчить про високий рівень сформованості дослідницьких умінь, необхідних для професійної діяльності.

Підкреслимо, що диференціація за ступенем складності завдань використовується не лише як засіб систематичного і послідовного оволодіння способами науково-дослідницької діяльності, а й для формування позитивного ставлення до навчання, оскільки розв'язання посильного завдання стимулює бажання до подальшої роботи та підвищує самооцінку своїх можливостей.

Технологія диференційованого навчання передбачає розробку різнорівневих завдань для самостійної роботи. Зокрема, передбачається застосування

репродуктивних, комбінованих і творчих самостійних робіт, відповідно до рівня пізнавальної самостійності студентів.

Репродуктивні самостійні роботи. При їхньому виконанні самостійна пізнавальна діяльність відбувається на рівні відтворення теоретичних знань, а практична діяльність виконується за зразком і спрямована в основному на копіювання дій викладача у заданій послідовності. Відзначимо, що при таких типах завдань самостійна пізнавальна діяльність студентів перебуває на досить низькому рівні, оскільки цей процес не передбачає творчої складової. При цьому виконуються елементарні мислительні операції. Тому рівень знань і вмінь студентів є невисоким. Однак у своїй практичній діяльності не варто відмовлятися від реконструктивних самостійних робіт, оскільки вони створюють базу для формування пізнавальної самостійності студентів на більш високому рівні. Тому на перших заняттях необхідними є чіткі і детальні вказівки, як виконувати те чи інше дослідження, в якій послідовності мають іти практичні дії, як оформляти результати наукової роботи та ін.

Комбіновані самостійні роботи. Вони передбачають не тільки володіння раніше вивченим матеріалом, а й наявність певного рівня сформованості дослідницьких умінь. Студентам потрібно використовувати здобуті знання, реконструювати їх, узагальнювати окремі факти і явища, перетворювати, робити відповідні висновки. При цьому виконуються такі мислительні операції, як узагальнення, абстрагування та ін. У результаті набуті знання поглиблюються, формуються нові, удосконалюються дослідницькі вміння.

Творчі самостійні роботи характеризуються високим рівнем пізнавальної самостійності студентів, яка розглядається нами як готовність вирішувати без сторонньої допомоги певні проблеми. Тому в завдання для самостійної роботи цього типу необхідно включати матеріал, який передбачає вирішення проблемних питань такими способами, які не впливають безпосередньо з вивченого. Такі завдання є наближеними до практики і потребують самостійного

пошуку, а пізнавальна самостійність і практична діяльність мають творчий характер.

Отже, професійна підготовка майбутніх фахівців у вищій школі передбачає застосування диференційованого підходу. Його актуалізація зумовлена необхідністю «вирівнювання» ступеня готовності студентів до навчальної і дослідницької діяльності. Зазначене передбачає розробку відповідного навчально-методичного забезпечення підготовки студентів (диференційованих завдань із поступовим ускладненням навчального матеріалу, різнорівневих самостійних робіт), а також консультування студентів на всіх етапах їхнього навчання.

Список літератури

1. Юзбашева Г. Диференційоване навчання – запорука успіху. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 109. С. 159–167.
2. Повідайчик О.С. Реалізація технології диференційованого навчання в процесі науково-дослідницької підготовки магістрів соціальної роботи. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2018. Вип. 2 (43). С. 201–205.
3. Гончаренко С.У. Наука й навчальний предмет. *Шлях освіти*. 2006. Вип. 1. С. 8–14.
4. Галузинський В., Євтух М. Педагогіка: теорія та історія: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1995. 237 с.
5. Хмеляр І., Лукашук М. Методичні підходи диференціації та індивідуалізації навчання на заняттях хімії та біології. *Методика навчання природничо-математичних дисциплін. Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2009. Вип. 1. С. 121–125.